

**Rezime
glavnih
nalaza**

Istraživanje o uticaju pandemije Covid-19 na porodice sa decom u Srbiji

Srbija, april-maj 2020.

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

unicef

za svako dete

Istraživanje o uticaju pandemije Covid-19 na porodice sa decom u Srbiji

April-maj 2020.

Rezime glavnih nalaza

Socio-ekonomski pokazatelji u domaćinstvima sa decom

- Kriza izazvana Covid-19 epidemijom u značajnoj meri uticala je na prihode domaćinstava sa decom, te je u gotovo polovini ovih domaćinstava došlo do **pada prihoda** tokom epidemije. Kod jedne petine domaćinstava koja prijavljuju smanjeni prihod u pitanju je smanjenje veće od 50% mesečnih prihoda.
- Pored toga, četvrtina domaćinstava sa decom imala je **neplanirane troškove** uzrokovane ovom situacijom, a najčešće kategorije neplaniranih troškova bile su sredstva za higijenu i hrana. Kod gotovo 40% domaćinstava iznos izdvojen za neplanirane troškove bio je veći od četvrtine mesečnog prihoda domaćinstva.
- Domaćinstva čiji su mesečni prihodi usled epidemije smanjeni za više od 10% preduzela su i određene **mere uštede**, najčešće smanjivši kupovinu igračaka i troškove dečjeg obrazovanja, dok se kao **mehanizam preživljavanja** u budućnosti najčešće planira traženje posla za nezaposlene članove domaćinstva.
- Po pitanju **materijalne deprivacije**, među domaćinstvima obuhvaćenim istraživanjem jedna desetina (9%) navodi da ne može da priušti obrok sa mesom, piletinom ili ribom svakog drugog dana (ili vegetarijansku zamenu). Polovina domaćinstava prijavljuje da ne bi mogla da priušti neočekivani trošak od 13.900 dinara. Kada je reč o prethodnom mesecu u odnosu na trenutak istraživanja, dakle mesecu martu, 28% domaćinstava navodi da u tom mesecu nije bilo u mogućnosti da plati račune na vreme zbog finansijskih poteškoća.
- Među domaćinstvima koja žive u **iznajmljenom prostoru, prostoru koji je pod kreditom** ili u prostoru drugog vlasničkog statusa takvog da on nije u vlasništvu članova domaćinstva (što čini 13% ukupne ciljane populacije), više od polovine (54%) za vreme epidemije Covid-19 teže je nego pre ove epidemije moglo da izmiri troškove za kredit ili kiriju.
- Novonastala situacija izazvana epidemijom imala je uticaj na zaposlenje trećine majki/staratelja dece. Otprilike 3% prijavljuje gubitak **zaposlenja**, a kada je reč o efektu na prihode majki/staratelja, u približno trećini slučajeva došlo je do smanjenja prihoda usled epidemije.
- Kada je reč o socio-ekonomskom statusu domaćinstava sa decom, **u većem riziku** se nalaze domaćinstva na jugoistoku Srbije u odnosu na ostale regione, domaćinstva iz ruralnih sredina u odnosu na domaćinstva iz urbanih sredina, domaćinstva u kojima su majka/staratelj nezaposleni i/ili sa osnovnim obrazovanjem.

Roditeljstvo, porodični život i mentalno zdravlje

- Usled epidemije Covid-19, tokom njenog trajanja, **porodice sa decom provodile su više vremena zajedno** u poređenju sa vremenom pre epidemije, naročito među porodicama u Beogradu.
- Više od polovine majki/staratelja tokom epidemije prema njihovim navodima počelo je češće da učestvuje u **zajedničkim aktivnostima** sa članovima porodice, da prati potrebe članova porodice i pokušava da ih ispuni i da razgovara sa porodicom i deli informacije.

- Doživljaji majki/staratelja o **roditeljstvu/starateljstvu tokom epidemije** bili su raznoliki, te je manjem udelu bilo nešto lakše nego obično (češće zaposlenim majkama/starateljima i majkama/starateljima iz Beograda), polovini se činilo da nema razlike, dok je približno trećina bila utiska da im roditeljstvo/starateljstvo teže pada tokom epidemije virusa Covid-19 nego inače.
- O epidemiji Covid-19 majke/staratelji su se pretežno **informisali** putem televizije (88%), zatim društvenih medija (44%), drugih internet sajtova (39%), **štampanih i onlajn izdanja dnevnih novina** (34%), prijatelja i poznanika (24%), porodice (23%), veb sajta Vlade (19%), komšija (13%), radija (10%), a ostali izvori informisanja su neznatno korišćeni.
- **Najveće brige** u vezi sa Covid-19 kako za dete, tako i za same majke/staratelje vezane su prvenstveno za zdravlje (preko 70%). Brigu za socijalizaciju deteta izrazilo je 40% majki/staratelja, a trećina njih je zabrinuta i za materijalne i finansijske potrebe porodice. Otprilike 4% majki/staratelja je u kontekstu epidemije zabrinuto za nesuglasice u porodici.
- Otprilike petina majki/staratelja prijavljuje pogoršanje i **mentalnog i fizičkog zdravlja** u 2 nedelje koje su prethodile anketi. Uz to, registruje se veći stepen prepoznavanja važnosti mentalnog zdravlja u urbanim u odnosu na ruralne sredine, kao i među majkama/starateljima sa višim i visokim obrazovanjem u odnosu na niže nivoe obrazovanja.
- Otprilike 4% majki/staratelja prijavljuje potrebu za **psihološkim savetovanjem** u mesec dana koji su prethodili anketi, a otprilike trećini njih nije pošlo za rukom da dođe do te usluge, u najvećem broju slučajeva zbog toga što nisu znali koga da pozovu.

Pristup dece zdravstvu, socijalnim uslugama i obrazovanju

- Svako četvrto dete je imalo potrebu za zdravstvenim uslugama tokom epidemije Covid-19 virusa (23%), a otprilike trećina te dece (7% ukupnog broja dece) nije ih ostvarila. Zdravstvene usluge koje najčešće nisu ostvarene su specijalistički pregledi, a onda i druge vrste pregleda u okviru domova zdravlja, uključujući i vakcinaciju. Ove usluge češće su izostale zbog toga što same usluge ili lekari nisu bili dostupni (63% od 7%), a ređe zbog toga što su roditelji oklevali da obezbede ovu uslugu detetu tokom epidemije (22% od 7%).
- Među decom koja su korisnici usluga socijalne zaštite (15%) svako petnaesto dete imalo je problem u realizaciji ovih usluga u toku epidemije Covid-19 virusa. Najčešće su izostale usluge posećivanja roditelja usled razvoda, a izostale su i usluge koje su u vezi sa zaštitom od nasilja i usluge za decu sa invaliditetom. Kao osnovni razlozi za izostanak podrške navodi se nedostupnost samih usluga od strane institucija ili socijalnog radnika, a ređe se pojavljuju slučajevi u kojima su roditelji bili ti koji su odustali od ovih usluga tokom epidemije Covid-19.
- Različite vidove materijalne pomoći od strane opštine ili lokalnih institucija prima 5% dece – 3% dece prima redovnu pomoć, a 2% jednokratnu pomoć. Svako peto dete koje prima materijalnu pomoć od opštine ili lokalnih institucija imalo je probleme sa ostvarivanjem ovih usluga tokom epidemije – u vidu toga da je pomoć ukinuta, kasnila ili nije bilo moguće podneti neophodne zahteve. (Kroz anketu nije ispitivana redovnost isplata ostalih materijalnih davanja – novčane socijalne pomoći, dečjeg dodatka i dodatka za pomoć i negu drugog lica.)
- Skoro sva deca školskog uzrasta (99%) tokom epidemije Covid-19 imala su pristup učenju na daljinu (školskim sadržajima preko televizije i interneta, komunikaciji sa nastavnikom putem telefona i interneta itd.) i koristila su učenje na daljinu (98%). Deca kojima su majke/staratelji nezaposlena lica, kao i deca korisnici socijalnih usluga nešto češće u odnosu na prosek nisu imala pristup učenju na daljinu. Kada je reč o malom broju dece školskog uzrasta koja su imala pristup učenju na daljinu, ali ga nisu koristila (0,6%) ne izdvajaju se dosledne socio-demo-grafske karakteristike.

Efekti na decu uzrasta 0-6 godina

- **Pretežnu brigu o deci** ovog uzrasta u mesec dana koji je prethodio anketi u 81% slučajeva vodila je majka, bake i dede u 10% i očevi u 8% slučajeva. U većini slučajeva (70%) sa detetom je provedeno više od 3 sata dnevno u **igri ili drugim aktivnostima** tokom prethodnih nedelju dana, u 24% slučajeva od 1-3 sata, a u 3% slučajeva manje od sat vremena.
- **Zdravstvena usluga** koja je tokom epidemije Covid-19 najviše izostala u ovoj uzrasnoj grupi jeste vakcinacija, i njen izostanak je izraženiji u seoskim sredinama. Slede preventivni pregledi, kurativna zdravstvena zaštita, specijalistička zdravstvena zaštita, zubarske i usluge razvojnog savetovališta.
- Među decom koja pohađaju **predškolsko obrazovanje** (58%), većina je tokom epidemije Covid-19 bila u redovnom (70%) ili povremenom (25%) kontaktu sa vaspitačem. Vaspitači su roditeljima davali sugestije za igru i zajedničke aktivnosti (86%), savete (48%) i osnovne informacije (32%). Kod preostalih 5% nije bilo kontakta sa vaspitačem.

Deca uzrasta 7-12 godina

- U pristupu **zdravstvenim uslugama** deca ovog uzrasta najčešće nisu ostvarivala specijalističku zdravstvenu zaštitu, a zatim posete zubaru, preventivnu zaštitu kod pedijatra ili izabranog lekara, kurativnu zaštitu i vakcinaciju.
- Deca uzrasta 7-12 godina su po proceni majke/staratelja provodila **4.1 sat dnevno u obrazovnim aktivnostima** tokom nedelje koja je prethodila anketi. Kada su u pitanju specifične obrazovne aktivnosti, po proceni majke/staratelja deca su provodila u proseku 2.5 sati u praćenju školskog programa koji je emitovan preko televizije, 1.9 sati u digitalnim učionicama, i 2.4 sata u domaćim zadacima. Roditelji su u proseku provodili oko 2 sata dnevno sa detetom radi podrške učenju.
- Tri četvrtine majki/staratelja procenjuje da se dete dobro snalazi u **učenju na daljinu** ili da uživa u tome, a četvrtina procenjuje da detetu ovaj vid nastave ne odgovara ili mu stvara stres.
- **Usluge socijalne zaštite** koju deca ovog uzrasta najčešće nisu ostvarila tokom epidemije jesu usluge za decu sa invaliditetom (lični pratilac, dnevni boravak itd.) i regulisanje poseta drugom roditelju.

Deca uzrasta 13-17 godina

- Kod dece uzrasta 13-17 koja nisu ostvarila zdravstvenu zaštitu najčešće su u pitanju specijalistički pregledi, preventivni pregledi i posete zubaru. Jedan manji broj dece ovog uzrasta nije mogao da ostvari i posetu psihološkom savetovalištu.
- Deca uzrasta 13-17 godina su po proceni majke/staratelja provodila **4.1 sat dnevno u obrazovnim aktivnostima** tokom nedelje koja je prethodila anketi. Kada su u pitanju specifične obrazovne aktivnosti, po proceni majke/staratelja deca su provodila u proseku 2.5 sati u praćenju školskog programa koji je emitovan preko televizije, 2.7 sati u digitalnim učionicama i učenju sa vršnjacima, i 2.6 sati u domaćim zadacima. Roditelji su u proseku provodili 0.9 sati dnevno sa detetom radi podrške učenju.
- **Četiri od pet** majki/staratelja (84%) procenjuje da se dete dobro snalazi u **učenju na daljinu** ili da uživa u tome, a 16% njih procenjuje da detetu ovaj vid nastave ne odgovara ili mu stvara stres.
- U ovoj uzrasnoj grupi od usluga socijalne zaštite deca najčešće nisu mogla da ostvare regulisanje posete drugom roditelju, usluge za zaštitu od nasilja i usluge za decu sa problemima u ponašanju.

Upotreba tehnologije u učenju

- Pristup predškolskom i školskom TV programu bio je neometan za većinu (86%) dece uzrasta 0 do 17 godina. Ograničena dostupnost, u pogledu takmičenja sa braćom i sestrama za program, bila je nešto zastupljenija kod dece uzrasta do 6 godina.
- Više od 98% ispitivanih domaćinstava ima internet vezu, više od polovine domaćinstava (54%) ima kablovsku internet vezu, u trećina ima DSL (ADSL) vezu, dok približno petina domaćinstava ima internet vezu putem 3G ili 4G mobilne telefonije. Tokom epidemije Covid-19 virusa 5% domaćinstava koja imaju pristup internetu pretplatilo se na drugi paket, pri čemu se 3% domaćinstava pretplatilo na paket u okviru kojeg je internet veza sporija u poređenju sa onom koju su imali pre Covid-19 epidemije, dok se 2% pretplatilo na paket koji podrazumeva internet vezu bržu od one koju su imali pre epidemije.
- Kod dece predškolskog uzrasta, polovina roditelja koristi mobilni telefon, četvrtina laptop, petina personalni računar i petina tablet radi učenja sa detetom. U ovom uzrastu, 45% roditelja/staratelja ne koristi digitalne obrazovne sadržaje da uči sa decom.
- Kod dece uzrasta 7-12 godina dominira upotreba mobilnog telefona u učenju (kod 77.6% učenika), a 35% njih ga deli sa drugim članovima porodice. Sledi laptop (40%) koji sa drugim članovima porodice deli 70% njih, zatim personalni računar (37%) i tablet (14%). Otprilike 7% dece ovog uzrasta ne koristi nijedan uređaj.
- Kod dece uzrasta 13-17 godina još više dominira upotreba mobilnog telefona u učenju (94%) i svega 5% ga deli sa drugim članom porodice, zatim personalni računar (53%) i laptop (49%). Otprilike polovina dece ostale uređaje (laptop, tablet, personalni računar) deli sa drugim članovima domaćinstva. Nešto manje od 2% dece ovog uzrasta ne koristi nijedan uređaj.
- Nisu uočene značajne rodne razlike u upotrebi tehnologija. Kod devojčica uzrasta 13-17 godina učestalija je upotreba laptopa, dok je kod dečaka istog uzrasta učestalija upotreba personalnih kompjutera.
- Otprilike petina dece uzrasta 13-17 godina i svako deseto uzrasta 7-12 godina nema kome da se obrati za tehničku pomoć prilikom upotrebe digitalnih uređaja.

Osnovni podaci o metodologiji i uzorku

Ovu longitudinalnu studiju sa predstavnicima domaćinstava sa decom u Srbiji sprovodi UNICEF radi praćenja socio-ekonomskih efekata pandemije virusa Covid-19. Prvi talas istraživanja obuhvatio je 1.822 domaćinstava sa decom u Srbiji u kojima živi 3.149 dece. U svakom domaćinstvu prikupljeni su podaci za bar po jedno dete starosti 0-6, 7-12 i 13-17 godina. Na anketu su odgovorale majke ili staratelji dece starosti od 0 do 17 godina, koji su davali odgovore na pitanja vezana za domaćinstvo, za njih same i decu čije/čiji su majke odnosno staratelji.

U istraživanju je korišćen jednoetaadni stratifikovani slučajni uzorak. Stratifikacija je napravljena na osnovu četiri statistička regiona (NUTS2 podela Republike Srbije isključujući Kosovo i Metohiju), tipa naselja, i strukture domaćinstava na osnovu uzrasta dece.

Realizovani uzorak adekvatno je reprezentovao populaciju domaćinstava sa decom do 17 godina i zasebne populacije dece u Srbiji u pogledu većine indikatora koji su upoređivani sa administrativnim i drugim podacima. Odstupanje je registrovano u pogledu mesečnih prihoda domaćinstava, tj. blagog potcenjivanja domaćinstava sa mesečnim prihodima nižim od 300 evra, što treba imati u vidu prilikom tumačenja nalaza ovog istraživanja.

Metoda prikupljanja podataka je kombinovani telefonski intervju u oko 80% domaćinstava i online upitnik u oko 20% domaćinstava. Podaci su prikupljeni u periodu od 21. do 28. aprila 2020. godine, a anketiranje je za UNICEF sproveda agencija Ipsos Strategic Marketing. Predviđeno je da se drugi talas sprovede u junu 2020. godine, dok će treći talas biti realizovan nekoliko meseci kasnije.

Preporuke

- Zbog značajnog smanjenja prihoda i uvećanih rashoda velikog broja domaćinstava sa decom tokom epidemije Covid-19, i verovatnoće da se zbog toga mnoge porodice nađu u situaciji siromaštva, potrebno je ojačati i proširiti postojeće ili sprovesti kvalitetno osmišljene i dobro usmerene dodatne programe novčanih davanja koji će ovim porodicama omogućiti da prebrode materijalnu krizu do trenutka stabilizacije njihovih budućih prihoda. Važno je porodicama omogućiti osnovne materijalne uslove koji ih neće primorati na mere uštede i mehanizme preživljavanja štetne za decu.
- Potrebno je nadoknaditi izgubljeno kada su u pitanju usluge za decu. Zdravstvene i socijalne usluge namenjene deci, naročito npr. vakcinacija, usluge i mere za zaštitu od nasilja i sl. ne smeju trpeti dalje posledice opterećenja izazvanog Covid-19 epidemijom. Na polju obrazovanja potrebno je pažljivo ispratiti ishode učenja na daljinu, i obratiti posebnu pažnju na decu koja nisu mogla da prate nastavu i one kojima je taj vid nastave bio nestimulativan, naročito u porodicama gde je uzrok tome slabija raspoloživost tehnologije u domaćinstvu ili gde je kriza dovela do smanjenja potrošnje na obrazovne i druge potrebe deteta.
- Nadalje treba iskoristiti ovaj trenutak da se neke od usluga dalje oblikuju i učine fleksibilnim tako da odgovaraju novim, još uvek ne sasvim izvesnim okolnostima i nadalje otežanim mogućnostima pristupa dece tim uslugama. Neophodno je obratiti dodatnu pažnju na mentalno zdravlje dece, mladih i roditelja, u vremenu kada je verovatno da potrebe za psihološkim savetovanjem rastu.

U-Report: Mladi o uticaju epidemije Covid-19 na njihov život

UNICEF je uporedo sa istraživanjem sa domaćinstvima, sproveo i U-Report anketu sa mladima. Ukupno 524 ispitanika uzrasta 15-17 godina se odazvao anketi, uz prevagu ispitanica ženskog pola (77%). Najveći broj ispitanika dolazi iz Beogradskog, Južnobanatskog i **Južnobačkog okruga. Iako se rezultati ankete sa mladima ne mogu smatrati reprezentativnim za datu populaciju, oni pružaju dodatan uvid i autentično mišljenje mladih o obrađenim temama. Rezultati ukazuju na sledeće:**

- Skoro polovina ispitanika (49%) nije uspeo da dođe do **zdravstvene usluge** koja im je bila potrebna, najčešće je u pitanju bio izabrani lekar u domu zdravlja (48%), ginekolog (8%), lekar-specijalista (8%). U 42% slučajeva njihovi roditelji nisu želeli da oni koriste ovu vrstu usluge u vreme epidemije, 10% ističe da zdravstveni radnici nisu bili dostupni, 8% navodi kao razlog nedostatak prevoza, a 17% ističe da su u pitanju drugi razlozi zbog kojih su bili sprečeni, a 1% finansijske razloge.
- Petina mladih je imala potrebu za uslugom **psihološkog savetovanja** ali većina (94%) nije se nikome obratila. Od onih koji jesu, podeljena su mišljenja u pogledu toga koliko im je razgovor pomogao (polovina njih uslugu ocenjuje pozitivnim skorom, trećina njih neutralnim, a 17% negativnim).
- Otprilike 4% navodi da nije imalo pristup **učenju na daljinu**, a 6% da ga nije koristilo. Otprilike 60% mladih provodila je između 2 i 6 sati dnevno u učenju na daljinu.
- Analiza pokazuje da se 61% mladih snalazi u učenju na daljinu (18% i uživa u tome), a nešto niži procenat (39%) ima poteškoća u učenju na daljinu (26% navodi da im stvara stres odnosno da im uopšte ne prija).
- Od onih koji koriste **usluge socijalne zaštite** (27%) otprilike svaki sedmi ispitanik navodi da u periodu pandemije nije mogao da ih realizuje. Tu spadaju usluge za decu sa problemima u ponašanju (14%), regulisanje posete od strane drugog roditelja usled razvoda (14%), postupci i mere za zaštitu od nasilja (7%), kao i druge usluge koje nisu navedene. Njih trećina tvrdi da je usluga bila prekinuta, kod 21% adolescenata roditelji su bili ti koji nisu hteli da zahtevaju usluge u vreme epidemije Covid-19, 14% smatra da do usluge nisu došli iz finansijskih razloga, za 7% problem je bio nedostatak prevoza, a 7% navodi da socijalni radnik nije bio dostupan. Preostalih 21% navodi da su bili u pitanju neki razlozi drugačiji od navedenih.
- Tokom epidemije Covid-19 66% ispitanih tvrdi da članovi njihovih **porodica provode više vremena** zajedno u odnosu na period pre epidemije, 27% nije primetilo razliku, dok 6% kaže da članovi provode manje vremena zajedno.

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

unicef
za svako dete